

БОЈАНА ПЕТРОВ

СВЕТЛО И ВЕДРО, КАКО ВИД ДАНИЦЕ

(*Даница, српски народни илустрирани календар за годину 2024*, год. 31, уредник Бошко Сувајџић, Вукова задужбина, Београд 2024, 404 стр.)

Годишњак *Даница, српски народни илустрирани календар* настао је на традицији романтичарских часописа, Вукове и Даничићеве *Данице*. Поглед на Садржај за 2024. годину наговештава оствареност склада забавног и поучног, сходно Даничићевој замисли забавника (а свакако на трагу Хорацијевог поетичког начела), склада разноликих рубрика и обимног темата о српском језику и писму. У тридесет и првој години трајања, *Даница* је дотакнута двестагодишњицом рођења Бранка Радичевића и годишњицом смрти Милована Витезовића, и обележена новим „ратом” за српски језик и правопис – проблематизовањем Закона о родно осетљивом језику. Годишњак се отвара уводном речју уредника, проф. др Бошка Сувајџића, којом се будући читаоци могу штедро информисати о свим темама и драгоценостима нове *Данице*. Није пропуштено ни упућивање на оно што визуелно оплемењује зборник: фотографије са изложбе „Цркве брвнаре – чувари традиције”, које су од културноисторијске важности, и илустрације Здравка Мићановића.

Очување сталне рубрике „Месеослов за Србе сва три закона” важније је данас више но икад, у време политички мотивисаних конструисања нових језика и језичих пракси. Та рубрика је подсећање на Вуково схватање националног идентитета као нечега што се темељи на језику и опомена да је брига за српски језик управо брига за очување српског националног идентитета. Фрагменти зборника попут „Летописа XXI века” и „Астрономије” дају му печате необичности и разностраниности. Чланак Срђана Саму-

ровића о феномену светлосног загађења могао би бити врло инспиративан за промишљања о погледу на свет савременог човека (и савремене поезије). Довољно је погледати две приложене фотографије (стр. 371) ноћног неба без светлосног загађења и ноћног неба са светлосним загађењем, па закључити да у небо више не гледамо јер се звезде више не виде. Устремимо ли поглед ка горе, дочекује нас црна празнина.

Рубрика врло симболичног наслова „Осветљења” сачињена је из текстова који усмеравају рефлекторе ка важним и, чини се, досад не много истраживаним именима Адама Драгосављевића („заборављеног Вуковог претече”, како исписује Бранко Златковић) и Јована Илића (за којег је дошло „време за заборав” у тексту Катарине Гранате). У чланку „О песнику, делу и времену” Ненад Грујичић доноси кратак преглед историје критике о Бранку Радичевићу, исписујући хвалоспев овом „неумрлом младићу српске поезије”, како га назива. Највећа драгоценост тога текста огледа се у подсећању на свепржимајуће елементе Бранкове поезије и на његов несумњив значај у историји српске књижевности и књижевног језика.

За рубриком „Осветљења”, пред читаоцима се објављује рубрика „Народна књижевност”, која садржајима захвата шире од научноистраживачког поља књижевности. Одличан текст Бојана Јовановића „О песми и игри у традиционалном српском народном стваралаштву” предочава естетско у народном стваралаштву као оно што чини „душу народа”. Том термину аутор приступа ослањајући се на савремени антрополошки приступ Џејмса Хилмана, о души као нечему што је одређено човековим погледом на свет, и из те претпоставке ничу засебни одељци Јовановићевог рада. Они указују на суштинско у песми и игри нашега народа: „Оличење пркосног отпора”, „Српски играчки гениј” и „Израз слободарског духа”. У чланку Весне Марјановић етнографски се приказују обичаји у вези са зимским циклусом празника. Посебност рада огледа се у приложеним песмама које се изговарају о празницима попут Детињаца, Материца и Очева. Осим наведених празника и неизоставних Бадњег дана и Божића, размотрени су и обичаји повезани са Никољданом, даном Светог Стефана, Васиљевданом и Богојављењем. У наставку рубрике важан је и текст Станише Војиновића, којим се популаризују сакупљачи народних умотворина. Одељак о народној књижевности завршава се чланком Слободана Б. Новокмета „Како је Вук представио неке животиње у *Српском рјечнику*”. Како аутор експлицира, фокус је на оним одредницама *Рјечника* које осим дефиниције садрже и културолошке податке.

Особену дику нове *Данице* представља рубрика „Божу(бо)ри”. Она је с правом издвојена, иако би се тематски могла уклопити у претходну. Ради се о нешто другачијем значају приложеног истраживања, премда Валентина Питулић пише о теренском истраживању усменог наслеђа Срба са Косова и Метохије. Рад доказује да је обредно-обичајна пракса Срба и даље жива на Косову и да је јемац њиховог идентитетског опстанка. Лепотом и изражајношћу издваја се казивање Божане Петровић о игрању *беле виле* и о обредним радњама уз варијанту песме „Паун пасе, трава расте”. Међу теренским записима има етиолошких предања, лирских песама, података о извођењу обреда (славски обред у Грачаници, Беле покладе, Прочка, Васкрс у Великој Хочи, Илиндан, Јовањдан), пратећих фотографија и рецепата за припрему обредне хране (у Бабином Мосту, крај Газиместана). Премда се ради о староштокавским говорима, забележена казивања могу бити и предлошци за евентуална дијалектолошка истраживања и истраживања историје језика.

Након трију књига *Србобранки* (из Црне Горе и Старе Србије, Босне и Херцеговине, из Далмације, Хрватске и Славоније), Дејан Томић је објавио и четврту књигу антологије српских родољубивих песама – из Аустрије, Мађарске и Румуније. У приказу своје антологије у новој *Даници* аутор исписује све важне информације у вези са настанком и наменама збирке. Истичу се порекло наслова, истраживани период (1818–1941) и коришћена грађа (српска периодика у Библиотеци Матице српске), затим тематска и мотивска упоришта песама и разна запажања у вези са појединачним песмама. Према периоду који захвата истраживање може се закључити којих ће се важних догађаја из историје српског народа тицати песме. Као један од циљева рада на антологији аутор наводи прослављање мање познатих српских песника из дијаспоре и очување идеје „србобрањења”. Уз то, врло поетично и истинито закључује да сви покрети српске душе свој израз налазе у песмама. Текстови Валентине Питулић и Дејана Томића у *Даници* образују својеврстан диптих о културном наслеђу Срба на различите начине одвојених од матичне земље.

Као и у романтичарској *Даници*, један део посвећен је објављивању најновијег књижевног стваралаштва. Међу бројним песмама и прозним текстовима, који су пажљиво бирани тако да буду саобразни свему што представљају дух и квалитети *Данице*, на овом месту биће најпре приказано причање недавно преминулог Горана Петровића поводом уручења Награде Вукове задужбине, 17. октобра 2023, под насловом „Приступ у воденицу”. Окосницу радње чини пишчева посета воденици крај манастира Рача, на Дрини, заједно са песником Милосавом Тешићем. Објашњења о

раду воденице преображавају се у причу о речима, и то онако како је само Горан Петровић умео да онеобичи свакодневицу. На трагу симпатичне српске народне изреке „меље као воденица” гради се панегирична алегорија речника као воденице која меље, сипа и „сипка”, не само приче о речима већ и велике приче, о идентитетској самоспознаји. Чини нам се да се међу поезијом у овој рубрици издваја поема „Хоја Леро Долерије” Милана Лукића, по звучању, аутентичности, савремености, одмереним алузијама на канонске песнике и бритком, посве јасном изразу. Раслојавању поменутог поеме могао би се посветити засебан рад.

Рубрика која следи препозната је као једно од књижевних упоришта. Ради се о разнородним студијама посвећеним премрежавањима рада Милована Витезовића и Вука Караџића, а које окупља поднаслов „Милован Витезовић и Вук”, уједно и назив Округлог стола који је организовала Вукова задужбина о годишњици Витезовићевог одласка. У тексту Бошка Сувајџића извештава се о скупу и наводе се бројни и важни разлози да га Вукова задужбина организује. Ђорђе Кадијевић у својој живописној белешци оставља сведочанство о природи рада са Витезовићем на серији *Вук Караџић*, називајући постигнуте резултате „интеграцијом између два неслагасја”. У казивању скромно насловљеном „Милован Витезовић” Жарко Чигоја изриче велику реченицу о књижевнику – да је у њему било нечег вуковског, што му је донело снажну и широку књижевност. У таквом закључку одлично је назначено огледање једног књижевно-језичког посленика у другом. Зоран Аврамовић и Видак Масловарић указали су на друштвенополитичку осенченост књижевниковог стваралаштва и живота. Масловарићев текст представља одличну основу за проучавање Витезовићеве афористике, коју он види као наставак линије сатире Стерија–Домановић–Сремац–Кочић. Неопходно је осврнути се и на текст Ђорђа Д. Сибиновића „Милован Витезовић: мит и језик”, који се чини кривним за ову рубрику. Кроз изоштрену антрополошку оптику, аутор уочава да је Витезовић за собом оставио велику причу о Вуку Караџићу, причу захваљујући којој се остварује самопрепознавање кроз језик.

Излишно је образлагати зашто је темат „Српски језик и ћирилица” најобимнији одељак *Данице*. Темат је понео назив Округлог стола који је организовала Вукова задужбина уочи Дана Ћирила и Методија, 22. маја 2023. године, и у њему су сабрана излагања са поменутог скупа. Кроз низ радова релевантних лингвиста разматра се оно што је највеличанственија Вукова задужбина: српски језик. Најпре се издвајају текстови о напорима домаћих институција у борбама за очување српског језика и ћирилице. У уводној речи Б. Сувајџића такве су активности величанствено назване вуковским

опредељењем. Исидора Бјелаковић пише о активностима и пројектима Матице српске, док Милош Ковачевић истиче стотридесетогодишњу истрајност Српске књижевне задруге у одбрани статуса и достојанства ћирилице и српскога језика. У тексту „Српски језик у Тршићу данас” Александар Милановић предочава готово све манифестације, активности, пројекте и семинаре који се спроводе у Тршићу и Лозници, са циљем очувања српске филологије. Овим текстом је Тршић приказан као један од центара србистике, који окупља све, од основаца до универзитетских професора и научника. У тексту Бошка Сувајцића подсећа се на значај покренуте Иницијативе против урушавања образовања, које се тиче и чланак Рајне Драгићевић „Проблеми науке и наставе српског језика препознати на конгресима Савеза славистичких друштава”. Циљ хронолошког низања проблема дефинисаних на конгресима од 1955. све до данашњих дана јесте уочавање истоветних проблема, који се не решавају деценијама. Чланак се слива у можда најважније питање постављено у оквирима овога темата: Зашто је то тако? Писање Срете Танасића против Закона о родно осетљивом језику обликовано је врло оштрим, полемичким тоном. Усвајање тог закона аутор сматра идеолошким насиљем над језиком и културном окупацијом кроз државне институције. С друге стране, Марина Спасојевић је систематично, прецизно и стамено, кроз анализу граматичких категорија, морфолошких парадигми, моционе творбе и односа опште и референцијалне употребе језика потцртала немогућност Закона о родној осетљивости да унапреди положај жена у Србији и неопходност системских промена окружења како би се тај положај заиста поправио. Дивно рухо ове рубрике сачињавају песме Т. Јовановића и В. Вукашиновића, али и текст Виктора Савића, леп у својој важности и важан у својој лепоти („О Ћирилу и ћирилици: цртице о имену српскога писма и писмовних знакова”). Као и у сваком другом тексту професора Савића, беспрекорност стила и утисак пажљивог и промишљеног бирања сваког слова изазивају древни доживљај чиновна писања и читања као сакралних радњи. Приче о речима *књиџа*, *џисмо*, *ћирилица*, *азбука*, *буквица*, *слово*, *буквар*, *џравойисање*, *лајшиница* и др. казане су језиком и методама савремених научних истраживања историје језика. Оне осветљују питање порекла имена српског писма као питање трајања српске културне историје.

Рубрика „Први српски устанак” наглашена је обележавањем 220 година од почетка тог знаковитог догађаја из историје српског народа. У овогодишњој *Даници* Српска револуција обележена је ликом Вука Стефановића Караџића. Ослањајући се највише на Срезњевског (*Вук Сџефановић Караџић*) и на Вукова сведочанства

Из историје Првој српској устјанка, Бранко Златковић исписује историјски чланак „Вук Караџић у Српској револуцији (1804–1813)”. Овај текст обилује важним именима, годинама и догађајима, који су посложени хронолошки и тако да Устанак представља позадину на платну на којем се сликају Вук и његово делање од 1804. до 1813. године. Аутор најпре расветљава све прилике и неприлике на Вуковом образовном путу, посветивши се односу Вука и Доситеја. Особеност Златковићевог рада огледа се у ауторским тумачењима и коментарима, који уносе живост у обиље историјских детаља. Осим о овом двојцу, казује се и о Вуковом побратимству са С. М. Сарајлијом и о односу са Вељком Петровићем, али и многим другим чувеним Србима тога времена. На тај начин Златковић Вука слика као надасве активног човека, који је готово непрестано био окружен народом и појединцима, и увек био на разним мисијама демократизације образовања. Један од интересантних детаља је представљање штуде као симбола Вуковог усуда.

„Највећа је задужбина начинити намастир, или цркву, као што су Српски цареви и краљеви градили”, записује Вук уз одредницу „Задужбина”, у *Српском рјечнику* (1818). Текст Славка Вејиновића „Фрушка гора – Српски Атос” тиче се тековина идеје старања о души, а у одељку „Задужбине” овогодишње *Данице* налази се и текст „Књижарство у Шапцу” Душице Матицки. Књижарство би се могло видети као засебан вид старања о души, и то души једнога народа.

На основу приказаних садржаја овогодишње *Данице*, њихових појединости и односа, као и целине коју они творе, изводи се закључак да се ради о скупу текстова који се заиста тиче „Срба свих и свуда”. Теме и рубрике осмишљене су тако да захвате ширину и сложеност питања и проблема очувања српског језика и српске културне баштине, али и са идејом међусобног надовезивања и прожимања, која обезбеђује кохерентност годишњака. Ваљаним одабиром аутора, перспектива и методологије остварене су научна утемељеност и релевантност истраживања, у чему видимо најсветлије квалитете новог броја *Данице*. У доброј намери симболичног мирења вуковске и доситејевске линије, и у контексту указивања на напоре у очувању свега српског, одлучили смо да кључне вредности и императиве годишњака искажемо стихом Доситејеве „Пјесне на инсурекцију Србијанов”.

Бојана Ч. Петров
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Мастер студије српске књижевности
petrovbojana@gmail.com